

Anarhistička biblioteka

Anti-Copyright

Prepiska o dadi i „neodadaizmu“

i R. Hausmann, „Izgleđi ili kraj neodadaizma“

Raoul Hausmann i Guy Debord

Raoul Hausmann i Guy Debord
Prepiska o dadi i „neodadaizmu“
i R. Hausmann, „Izgleđi ili kraj neodadaizma“
1963-1966.

Guy Debord, *Correspondance*, Vol. 2-3, Librairie Arthème Fayard,
Paris, 2001–2003. Raoul Hausmann, „Aussichten oder Ende des
Neo-Dadaismus“, *Flöte und Schafott*, Literarische
Studentenzeitschrift, München, Nr. 4, 1963.
Preveo i priredio: Aleksa Golijanin, 2016, 2024.
<http://anarhija-blok45.net>

anarhisticka-biblioteka.net

1963-1966.

me i sama podleže tehnikama za izokretanje nesnosnog osećanja inferiornosti u agresivnost.

U svim svojim istupima DADA je podsticala agresivnost, ali je sama po sebi bila ravnodušna čak i prema uzrocima svojih istupa.

DADA je pala s neba, kao kapi kiše – ali niko ne može da objasni kišu.

Neodadaisti su naučili kako da imitiraju pad, ali ne i kišne kapi.

Kiša nema nikakav metod, DADA nije imala nikakav metod, ni kiša, ni DADA nisu arteski bunari.

Neko ko kišu shvata kibernetски, nije dadaista, neko ko DADA hoće da objasni stohahistički [na osnovu proračuna verovatnoće] kao fragmentirani materijal, može biti neodadaista, ali nije dadai-sta.

Dosta više s tom autointoksikacijom!

Raoul Hausman, 1963.

Raoul Hausmann, „Aussichten oder Ende des Neo-Dadaismus“, *Flöte und Schafott*, Literarische Studen-tenzeitschrift, München, Nr. 4, 1963. Raoul Hausmann, Karl Riha (ed.), *Am Anfang war Dada*, Steinbach, Anabas, 1970, str. 173–178.

Prilagođena verzija: Raoul Hausmann, „Dadaism and Today's Avant-Garde“, TLS (Times Literary Supplement), no. 3, 262, 3. IX 1964, 801. „Dadaizam i današnja avangarda“, časopis *Savremenik*, 6, temat „Trajanje književne avangarde“, Beograd, jun 1968, 523–525.

govarao prvim izdancima novog elektronsko-fizičkog i astronautičkog psihomorfološkog *eidosa*.

Dišan više ne igra ništa drugo osim šaha. Matirao je samog sebe.

Ali na čemu ostaje neodadaistička književnost? Artur Rembo je došao do istog zaključka mnogo pre Dišana: potpuno se odrekao poezije.

Krajnji cilj neodadizma trebalo je da bude prevazilaženje sebe i pronalaženje nekog izma koji bi obuhvatio sve one lične, nepredvidljive izraze koji čekaju da se oslobode negde u univerzalnoj ljudskoj mentalno-fenomenološko-kognitivnoj sposobnosti.

Psihomorfološka ravnodušnost dade, njeno odbacivanje kibernetskog i stohastičkog noumena [svega izračunljivog i predvidljivog], znači poricanje SVAKE psiho-pompeznosti i svih arhetipova.

DADA je, usred opšte korupcije, predstavila novo BIĆE; neodadaizam živi unutar korupcije i on želi nešto: uspeh na umetničkoj berzi.

Svako ko se danas bavi sastavljanjem slika od različitih materijala (asamblaža) želi da preokrene istoriju materije, koja nema, niti zna za bilo kakvu istoriju, u agresivni čin jedne prevashodno duhovne inferiornosti, koja svoju inventivnu nemoć želi da postisne i u isti mah predstavi kao inventivnost, kroz bekstvo subjekta u bespredmetnost. Izokrenuta svest navodne objektivnosti, ispoljava se u mehaničkim aranžmanima, čije automatsko ponavljanje ne može sakriti njen izvor u anksioznoj zadrnosti koju izaziva *horror vacui* [strah od praznine].

DADA je izašla iz začaranog kruga poznatih arhetipova i umesto njega uspostavila pravnu i formalnu neutralnost; neodadaizam se vraća na staru psihomorfologiju [na stare obrasce mišljenja i ponašanja]. Poezija artikulirana kockom? Cara je već izmislio *statičku* poemu. To su bili smisleni asamblaži. *Statistička* muzika neodadizma, na osnovu nasumičnih rasporeda dobijenih uz pomoć bušenih kartica, liči na asamblaž, ali slično elektronskoj muzici, predstavlja potisnutu objektivnu agresivnost uzgrednih [zvučnih] „masa“, či-

Sadržaj

Prolog	5
Dadaista iz Limoža	8
Prepiska	14
Pismo Gija Deboru Marku Dašiju, od 7. IX 1988.	14
Hausmanovo pismo Deboru, od 24. III 1963.	15
Deborovo pismo Hausmanu, od 31. III 1963.	18
Hausmanovo pismo Deboru, od 5. IV 1963.	22
Deborovo pismo Hausmanu, od 22. IV 1963.	24
Hausmanovo pismo Deboru, od 17. IV 1966.	25
Odlomak iz Deborovog pisma Mustafi Kajatiju	26
Deborovo pismo Hausmanu, od 25. IV 1966.	26
Hausmanovo pismo Deboru, od 26. IV 1966.	27
Izgledi ili kraj neodadizma	29

Gde su vodile MERC-slike i MERC-građevine? Ako su neki već bili pakosni i nepravedni prema Švittersu, nazivajući ga „metafizičkom kantom za smeće iz Hanovera“, za Sperijevu [Daniel Spoerri] totalnu kreativnu nesposobnost možemo samo reći da ne dopire ni blizu ranih Dišanovih redimejdova. Dišan je, najzad, bio smeo ili čak veličanstven u svojoj drskosti – Speri je samo u stanju da zalepi za dasku kuhinjski pribor i ostatke doručka neke aljkave domaćice. Nula! I opet nula!⁹

Oprema za domaćinstvo koju Niki de Sen Fal [Niki de Saint-Phalle] i Luiza Nevelson [Louise Nevelson] izlažu kao vrednu divljenja, može izazvati neko veće interesovanje samo kod prodavaca igračkama [„Kaufmannsladen“]¹⁰. Neodadaizam? Ne, samo depressionizam.

Ali možemo da pročitamo kako je Luiza Nevelson, koja je sve svoje predmetne konglomerate obojila u crno, stvorila „veličanstveni arhitektonski prostor“.

„Ideje“ Iva Klajna i Hajnca Maka su zgodnije za izlaganje u muzejima, u kojima se ponekad koriste skoro prazne ili zamračene prostorije, u kojima posetilac može i da odrema... budući da bi izlaganje Manconijevih „Umetničkih govana“¹¹ bilo mnogo zahtevnije!

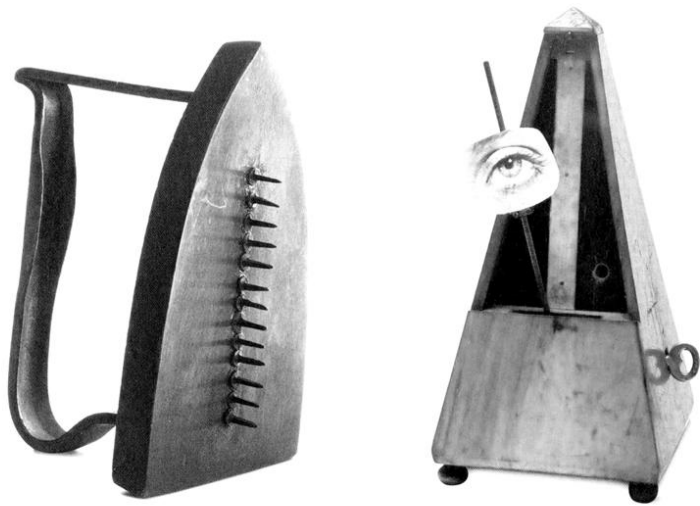
Marsel Dišan se godinama držao dadaističkog zaključka: nemoj se baviti nikakvom umetnošću, ako u polju kulturno-istorijskih tenzija nema nekog novog faktora, nekog novog impulsa, koji bi od-

⁹ Aluzija na Sperijevo učešće u aktivnostima umetničke grupe-mreže ZERO. Sperijeva umetnost se inače uglavnom sastoji od površina za koje su, pod nekim uglom, fiksirani predmeti s kuhinjskog ili trpezarijskog stola, u nekom „nasumičnom“ rasporedu – i tako unedogled.

¹⁰ U originalu, „Kaufmannsladen“ (ili „Kaufladen“): umanjeni modeli prodavnica, kredenaca, soba, itd., namenjeni deci, na koje radovi tih umetnica nedovoljivo podsećaju.

¹¹ Piero Manzoni i njegov „rad“ iz 1961, devedeset konzervi sa po 30 gr umetnikovog izmeta (Merda d'Artista). Cena konzervi, koje su naravno našle svoje kupce, bila je izražena u zlatu.

Prolog

Man Ray, „Poklon“ i „Neuništivi predmet“, replike predmeta iz 1921. i 1923.

R. Hausmann, Berlin, 1929, foto August Sander.

bila je da izazove skandal⁷, što nije bila isključivo dadaistička ideja. Ako to uporedimo sa Arpovim nalepljenim slikama ili drvenim reljefima, razlika postaje potpuno jasna. Kod Arpa su svaka linija, svaki komad drveta, svesno oblikovani izvan već postojećih formi. Dišanov stalak za sušenje boca, njegov pisoar [„Fountain“, R. Mutt, 1917], njegov zatvoreni prozor [„Fresh Widow“, 1920, „Sveža udovičica“, umesto „French Window“, „Francuski prozor“], nisu ništa drugo nego već napravljeni upotrebnih predmeti [„ready-made“], povodom kojih čak nije ni morao da kaže kako „moderne forme nastaju u zajedničkom fabričkom radu, one su anonimne“. Prava Dišanova zasluga je u tome što je u tim anonimnim radovima prepoznao sklad između apsolutne nužnosti i najprostijih ekspresivnih formi – koji niko pre njega nije video. To je bilo nešto „novo“. A Dišan se potpisao ispod njih, samo da bi im oduzeo njihovu anonimnost.

Njegov kavez za ptice, sa „kockama šećera“ od mermera [„Why Not Sneeze, Rose Sélavy?“, „Zašto ne kinuti, Rozo Selavi?“, 1921], bio je nov na mnogo dalekosežniji način, od njegovog postolja s točkom od bicikla i sličnih predmeta. Bio je to „potpomognuti redimejd [readymade aided]“, to jest, mašta je u njemu preobrazila uobičajenu svrhu upotrebnog predmeta, kao i u slučaju pegle s nalepljenim ekserima Mena Reja.⁸

⁷ Za Dišanove „namere“ ipak je bolje pogledati samog Dišana, odnosno makar njegove razgovore s Pjerom Kabanom (1966) i Kalvinom Tomkinsom (1964): <https://anarhisticka-biblioteka.net/library/pierre-cabanne-razgovori-s-marselom-disanom-sr>; <https://anarhisticka-biblioteka.net/library/calvin-tomkins-popodnevni-razgovori-s-marselom-disanom-sr>.

⁸ „Cadeau“ (Poklon), „The Gift“, 1921, napravljen u prisustvu Erika Satija, prilikom prvog susreta s njim, u iznenadnom uzletu mašte, i namenjen vlasniku galerije u kojoj se održavala izložba, ali koji je iste večeri bio ukraden. Videti autobiografiju, Man Ray, *Self Portrait*, Little, Brown & Co., Boston, 1963, 115–117.

Bio je to prvi književni „redimejd“, izveden u skladu sa zakonom slučaja.

To je bilo *dadaistički*, to jest nešto neuobičajeno i do tada nepoznato, kao što je bilo u početku; i kako bi neodadaizam sada mogao da to zameni nečim drugim, novim, a da pri tom na zaglubi u jeftinu imitaciju?

Rihard Hilzenbek je pisao: „Dada je prosto identična s modernom umetnošću“⁶ – da, ako izuzmemo futurizam, kubizam i konstruktivizam.

Dadaistički slikari i vajari, Arp, Janko, Pikabija, Maks Ernst, Hausman, Švitters, u Evropi, i Dišan i Men Rej u Americi, bili su samo delimično dadaisti, više zbog primene novih materijala ili redimejdova nego po određenom „stilu“.

Dadaistička vizuelna umetnost bila je znatno manje jasna u svojim namerama i istupima od dadaističke književnosti.

Redimejd je u umetnost prvi uveo Marsel Dišan, oko 1914. Jedan moderni kritičar je za njegov „Stalak za sušenje boca“ rekao da je najsavršenija skulptura dvadesetog veka. U stvarnosti, taj prosti upotrebnii predmet potpuno je lišen mašte, osim one posmatračeve, koji negoduje, jer je očekivao „umetnost“ – njegova prava namera

⁶ Hausman opet navodi po sećanju, donekle pojednostavljeno, Hilzenbekov *Manifest dade*, iz 1949. Bio je to Hilzenbekov pozni i neuspeli pokušaj da dadi udahne novi život, na osnovu racionalizacija koje su beznadežno odudarale od duha dade iz njegove mladosti. Tačan citat, koji samo potvrđuje Hausmanovu simplifikaciju, glasi: „Što više razmišljamo o tome, postaje sve očiglednije da je kreativni princip koji je razvio dadaizam identičan s principom moderne umetnosti. Dadaizam i moderna umetnost su jedno, po svojim suštinskim pretpostavkama; samim tim, nesporazumi do kojih dolazi u odnosu na modernu umetnost, identični su nesporazumima koji su pratili dadaizam, još od njegovog osnivanja, 1916.“ Formulacije koje bi mogle da usreće nekog kuratora, jer mu garantuju posao, ali ne i samu dadu. Napisano posebno za Madervelovu antologiju dade, Robert Motherwell, *The Dada Painters and Poets: An Anthology*, George Wittenborn Inc., New York, 1951 (Harvard University Press, 1981), „Dada Manifesto, 1949“, Richard Huelsenbeck, str. 398–401, izdanja iz 1981 (1951. objavljeno kao poseban dodatak).

„Dragi gospodine Debor,

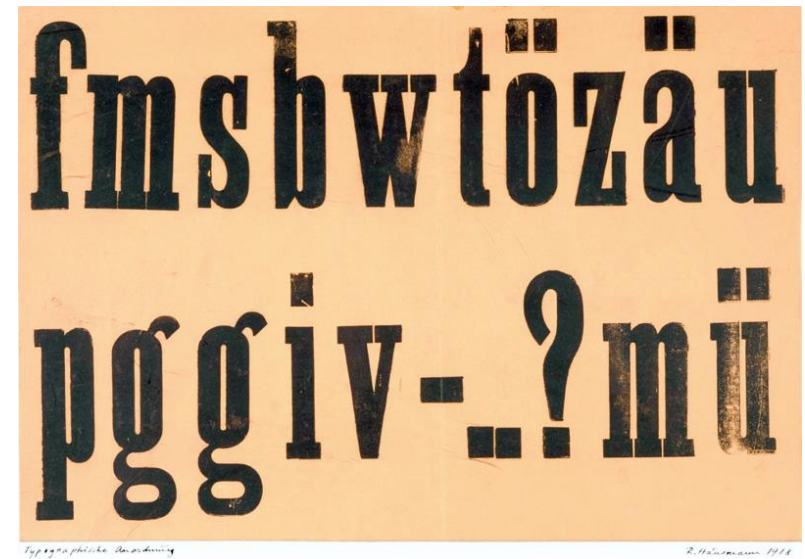
S velikim zanimanjem pročitao sam članak Mustafe Kajatija, 'Zarobljene reči', iz *Situacionističke internacionale* br. 10, i veoma sam zadovoljan njegovim objašnjenjem dade, pošto sam bio jedan od osnivača *Kluba Dada* u Berlinu (...) U svakom slučaju, Kajatijev članak iznosi stanovište koje je odavno trebalo formulirati, a naročito danas, sa svim tim besmislicama koje se objavljuju povodom pedesete 'godišnjice dade'.“ (R. Hausman, 17. IV 1966)

„Hausman mi je upravo pisao kako snažno odobrava tvoj članak iz *SI* br. 10. Preveo je tekst na nemački, da bi ga poslao nekom južnoameričkom časopisu. Zamoliću ga za jednu kopiju za nas. Prilično je uzbudljivo imati Hausmana za prevodioca.“ (Gi Debor, iz pisma M. Kajatiju, od 19. IV 1966)

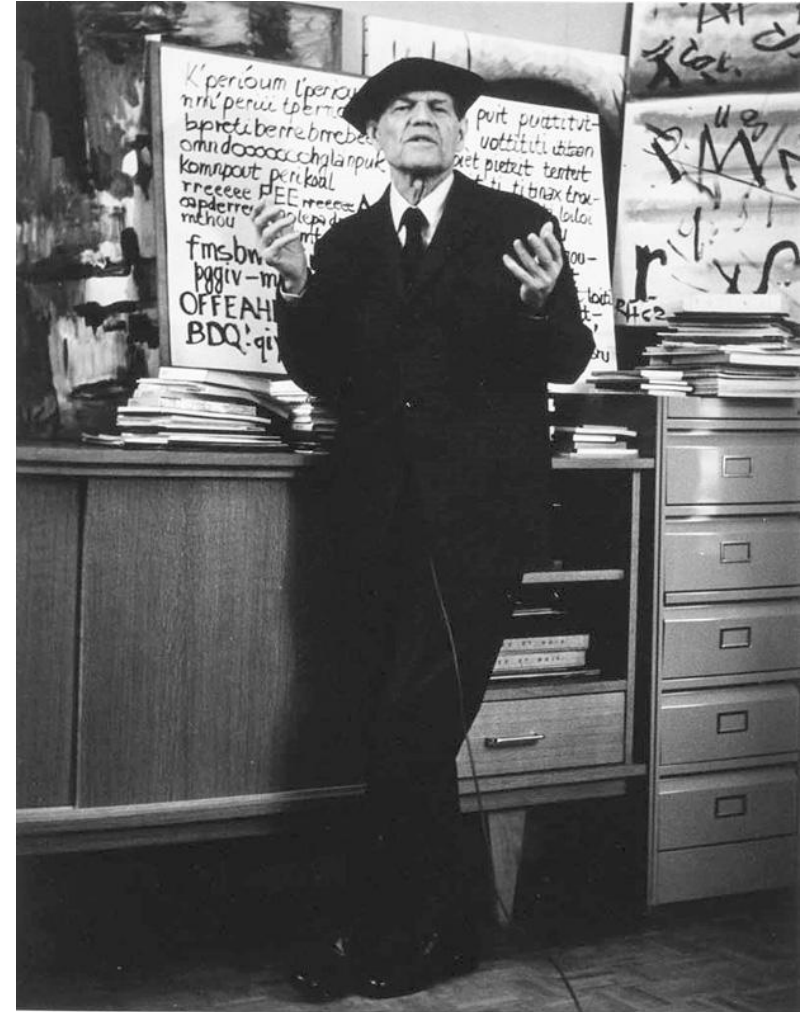
„Uzaludno je oživljavati situaciju koja je važila pre 45 godina. Naročito kada su oni koji se bave tom 'restauracijom' samo kuvari koji ne znaju ništa o kulinarstvu.“ (R. Hausman, 5. IV 1963)

„Dragi gospodine, molim vas da prihvatite izraze naše naklonosti i divljenja (svega onoga što, prema glasi-nama, potpuno netačnim, ne ukazujemo nikome).“ (Gi Debor, 25. IV 1966)

Dadaista iz Limoža

fmsbwtäzäu, pgiff? – ..mü⁵

R. Hausmann, Limož, oko 1967, foto Marthe Prévost.

⁵ Hausmanova „plakatna poezija“, *Plakatgedichte*. Videti ilustraciju iz bukleta R. Hausman, Dada se budni, rovari i umire u Berlinu.

Prepiska između Raula Hausmana i Gija Debora jedan je od uistinu stelarnih trenutaka dvadesetog veka, za koji, dok se dešavao, skoro niko nije ni znao. Hausman je tada bio skoro zaboravljen, makar kao živa činjenica, a Debor još nepotvrđena glasina. „Svako je dete mnogih očeva. Postojao je otac koga smo mrzeli, i to je bio nadrealizam. I postojao je otac koga smo voleli, i to je bila dada. Bili smo deca i jednog i drugog.“ Tako je Mišel Bernštajn, članica Situacionističke internacionale (i Deborova prva žena), u jednom poznom intervjuu, opisala odnos situacionista prema dadi (videti Grejl Markus, *Tragovi karmina*, 1989, Gradac, 2012, str. 164). Ovo o nadrealizmu sigurno ne treba uzeti zdravo za gotovo; njihova fascinacija nadrealizmom bila je neizmerna, ali i ambivalentna, polemička, nemilosrdno (i ponekad edipovski) kritička; dada je delovala drugačije, nije toliko navodila na otklon – samo je davala krila. Kada je reč o tome, svakako vredi pogledati i druge situacionističke tekstove, od kojih neke ovde navodi i Debor.

Prepiska se sastoji od 3 pisma Hausmanu (31. III 1963; 22. IV 1963; i 25. IV 1966) i 4 pisma Deboru (24. III 1963; 5. IV 1963; 17. IV 1966; i 26. IV 1966). Kao uvod, uključeno je Deborovo pismo Marku Dašiju, od 7. IX 1988, a tu je i odlomak iz jednog Deborovog pisma Mustafi Kajatiju, od značaja za ovu prepisku.

U nastavku, Hausmanov osvrt na neke izdanke neodadaizma, koji spominje i u prepisci s Deborom – sve samo ne blagonaklon, iako ništa od onoga što sledi nije bilo rečeno olako. Hausman je u početku sa iskrenim zanimanjem pratio neke nove pojave u evropskoj i američkoj umetnosti, koje su, makar na prvi pogled, ili možda samo iz puste želje, obećavale novi uzlet onog međuratnog duha. Čak je, nehotično, kumovao i nastanku Fluksusa, koji će ga samo malo kasnije toliko razočarati. U prepisci koju je inicirao Mačjunas, koji mu se obratio skoro kao da traži licencu za korišćenje reči „(neo)dada“, Hausman mu je oštro, ali dobronamerno poručio da se mane toga i da je bolje da taj svoj izum nazove Fluksus, što je već kružilo kao naziv te nove (ili ne baš tako nove) orijentacije:

Laszlo] prikazuje izložbu „ničega“, čiji je direktan model ogledalo, koje je Supo [Philippe Soupault] izložio kao „Portret nepoznatog“, u Parizu, još 1923.³

To su ustajale šale, bez duha i bez budućnosti.

U svakodnevnom životu ima toliko nasumičnih aranžmana, na primer, golih manekenskih lutaka od plastike, kanalizacionih ili sanitarnih instalacija, kuhinjskog pribora, itd., da iznad njih treba samo okačiti tablu na kojoj piše: „Izložba dadaističke skulpture XX veka“. Bez i najmanje želje da sugerišem takvu postavku, mogu samo da se čudim kako to da nijedan Buri [Alberto Burri] ili neki drugi neodadaista nije iskoristio takvu mogućnost.

A književnost? Diter Rot [Dieter Roth] „reže“ svoje knjige, kao što osnovci urezuju prozore na svojim udžbenicima. Zašto neki muzičar ne bi priredio koncert za štrikaću iglu? Kao što su to, pre pola veka, radila nevaljala deca na školskim klupama, na očajanje svojih učitelja.

Sve to je već bilo.

Svoje prve „letrističke“ pesme, iz aprila 1918, prvi put sam izveo zajedno sa Baderom, na jednom matineu u „Kafeu Austrija“, na Potsdamerštrase u Berlinu. U oktobru iste godine, u štampariji Roberta Berteaa, u ulici Denevic, radio sam svoju knjigu „Materijal slikarstva, vajarstva, arhitekture, 1918“⁴, u kojoj sam primenio „automatsko pisanje“. Onda sam slučajno video kada je jedan od slovo-slagača odložio sa strane velika plakatna slova, kako glasi tehnički izraz, što mi je dalo sasvim novu ideju! Zašto ne bih proizvoljno, po sopstvenom nahođenju, nanizao takva slova? Objasnio sam mu svoju ideju i tako su, u narednih sat vremena, nastale četiri poeme, od kojih je prva bila:

³ Hausmanova omaška: Supoov rad se zove „Portret jednog imbecila (Portrait d'un imbecile)“, i bio je izložen 10. VI 1921, na „soareu“ u okviru velike izložbe pariske dade, *Salon Dada* (Galerie Montaigne, 6–30. VI 1921).

⁴ R. Hausmann, *Material der Malerei Plastik Architektur*, Club Dada 3, Berlin, 1918 (ilustrovana knjiga, s četiri duboreza).

Može se očekivati da će se neodadizam, kao što previše njih to pokazuje, izgubiti u svojim „komercijalnim“ spekulacijama.

Berlinski *Klub Dada* je otvorio reklamnu agenciju (DADA-Reklame-Gesellschaft), koja nikada nije proradila, a Oberdada Bader je imao licencu ekskluzivnog distributera hagdendorf-skih učiteljskih pultova (Alleinvertrieb von Lehrer Hagendorfs Lesepult), ali i to je bilo praktično beznačajno.

Stvari stoje drugačije kada slikari Pine, Mak¹ ili Iv Klajn [Yves Klein] prodaju svoje „lepe poglede“ [„schöne Aussichten“], po paprenim cenama, bilo na Severni pol ili na Pariz, poglede koje svako može da ima i za džabe.² To je slično koncertu tišine Džona Kejdža – sedeo je za koncertnim klavirom, ne dotakavši nijednu dirku, a publika je mogla da „sluša“ melodiju tišine. U tim slučajevima, publika je maštovitija i dadaističkija od samih „umetnika“. Slično tome, publika je ta koja postaje dada, kada joj, na primer, Karl Laslo [Carl

¹ Grupa ZERO (Düsseldorf, 1956–1967), Heinz Mack, Otto Piene, Günther Uecker.

² Nije sasvim jasno na koje i čije radove Hausman tačno misli; ali možda je reč o Klajnovom radu „Zone de Sensibilité Picturale Immatérielle (Zone nematerijalne likovne senzibilnosti)“, koji se sastojao u prodaji praznih gradskih prostora (ili samo prizora) zainteresovanim kupcima, u zamenu za zlato, i uz odgovarajuću priznanicu (knjiga koja je pratila taj projekat bila je napravljena po uzoru na čekovnu knjizicu). Po želji kupca, u posebnom obredu, priznanica je mogla biti spaljena, pri čemu bi, radi održavanja kosmičke ravnoteže, pola zlata bilo bacano u Senu. Ritual se morao izvoditi u prisustvu nekog uglednog umetničkog kritičara ili trgovca umetninama, direktora nekog umetničkog muzeja i još dva svedoka. Između 1959. i 1962, navodno je bilo prodato osam takvih „zona“, od toga najmanje tri uz kompletan ritual. Ne znam da li su i članovi grupe ZERO imali neki sličan rad, ali Hausman se ovde sumarno osvrće na to poigravanje s galerijskom publikom, ali već uveliko senzibilizovanom, koja je od „avangardnih“ umetnika i očekivala razne „provokacije“, „skandal“, „šok“ – nužno, sa sve kraćim dejstvom. Odatle, između ostalog, i „radovi“ koji izlažu „ništa“, „prazan prostor“, „tišinu“ (sa onom Kejdžovom kao značajnim izuzetkom budući da je bila drugačije motivisana) ili krajnje banalne stvari, sa ili bez posebnih intervencija (od neobičajenih materijala, u neočekivanim položajima, pozlaćene, itd.). U nastavku sledi još nekoliko primera, među njima i neki sa slično neubedljivim ironičnim odnosom prema zlatu...

„Dragi g. Mačjunas,

Hvala vam na vašem ljubaznom pismu. Ono što ste rekli o nemačkim neodadaistima pričinilo mi je veliko zadovoljstvo – ali mislim da čak ni Amerikanci ne bi trebalo da koriste izraz 'neodadaizam', zato što 'neo' ne znači ništa, dok 'izam' zvuči staromodno. Zašto ne samo 'Fluksus'? To mi izgleda mnogo bolje, zato što je novo, a dada je istorijska.

Bio sam u prepisci s Carom, Hilzenbekom i Hansom Rihterom, o toj stvari, i svako od njih je izjavio da 'neodadizam ne postoji'...

Zbogom.

Primate moje najlepše pozdrave.

Iskreno vaš,

Raul Hausman

P. S.: Kad pogledam vaš muzički program (za planirani festival) [Fluxus Internationale Festspiele Neuester Musik, Städtisches Museum, Wiesbaden, 8. IX 1962], meni on izgleda bruitističko-futuristički, a ne dadaiistički.“ (24. II 1962.)

Već sutradan, Hausman dodaje:

„Dragi g. Mačjunas,

Nisam neodadista i to ne mogu biti.

Bilo bi mi veoma drago da napišem knjigu o pravoj dadi (za Fluksusovu ediciju), zato što je cela literatura o tome manje ili više nezadovoljavajuća, ali siguran sam da ne bih uspeo da ubedim g. Caru da mi ustupi neka od svojih tajnih dokumenata. Kada sam mu spomenuo svoju prepisku s vama, odmah je prestao da mi odgovara, zato što je za njega dada umrla 1923. i niko nema

pravo da je danas oživljava ili da sebe naziva neodadistom.

Primate moje najljepše pozdrave.

Iskreno vaš,

Raul Hausman“ (25. II 1962; videti *Mr. Fluxus: A Collective Portrait of George Maciunas*, edited by Ann Noël, Emmett Williams, Thames & Hudson, London, 1997, str. 40–41.)

Hausman je bio u prepisci i s drugim protagonistima Fluksusa, odnosno „neoavangarde“, kao što su Dik Higgins i Volf Fostel, tražio od njih njihove publikacije i druge informacije, ali izraz radoznalosti i čak ozarenosti, na licu starog dada-lame, ubrzo je prešao u mrštenje. U Hausmanovim poznim spisima, ne samo o ovoj stvari, uvek je bilo dosta mušičavosti, proizvoljnosti, olakih izjava, ozlojeđenosti zbog njegovog zanemarivanja, skoro komične pretencioznosti (otprilike nam je jasno, ali kako zaista zvuče fraze kao što je, recimo, „novi elektronsko-fizički i astronautički psihomorfološki eidos“?; istina, to njegovo šamaranje visokoparnim frazama znalo je da bude i ironično); ali zbog onih drugih trenutaka, prodornih, lucidnih uvida u srž nekih pojava, opraštamo mu skoro sve. Takav je i ovaj tekst, iz njegove zbirke *Am Anfang war Dada* („U početku beše dada“, 1970), koja uz *Courrier Dada* (1958), u celini, spada u nezaobilazna štiva kada je reč o iskustvu dade.

AG, 2016, 2024.

Der Der das Dada ist das Weltgewissen. Das Weltgewissen bedient sich jeglicher Form für seine Schläge.

DER INTERNATIONALE OBERDADA

Der **Ober** dada

Der **OBERDADA** spricht über **DADA**

Wie entstand dada? Die Ausbreitung des Dadaismus. Tzara, Huelsenbeck, Hausman, Baader. Die Zürcher Soireen, der Genfer Kongress, Paris und dada die Zentrale Berlin, Prag und der Oberdada. Frankreich fragt: warum der Oberdada ein Deutscher ist? Der dabalagische Mensch. Dada und die Kunst. Dada und die Religion. Dada und das Familienleben. Ist dada ein Veross? Eine Arbeitsgemeinschaft? Ein Geheimbund? Das geheime dada und der Weltkrieg. Dada und Deutschland, Dada und der Kommunismus. Dada und die Weltrevolution. Welche Politik treibt dada? Das Simultangedicht. Dadaistische Bilder. George Grosz und John Heartfield. Warm wir Klassenk machen? Freie Aussprache.

Baader

Bart-abnahme

Dada ist die Benutzung des Unsinn zur Entwicklung des Sinns. Baader

Aus dem Vorwort der **Phantastischen Lebensgeschichte des Oberdada:**

„Ohne intertellurischen Wahnsinn ist heute keine intertellurische Diktatur aufzustellen.“

„Der Oberdada“ Seine phantastische Lebensgeschichte in fünf Abteilungen (I. Die Vorbereitung des Oberdada. — II. Die metaphysische Prüfung. — III. Die Einweihung. — IV. Der Weltkrieg. — V. Weltrevolution.) erscheint demnächst als Buch, 12 Bogen stark. Vorbestellungen 20% unter Ladenpreis an das

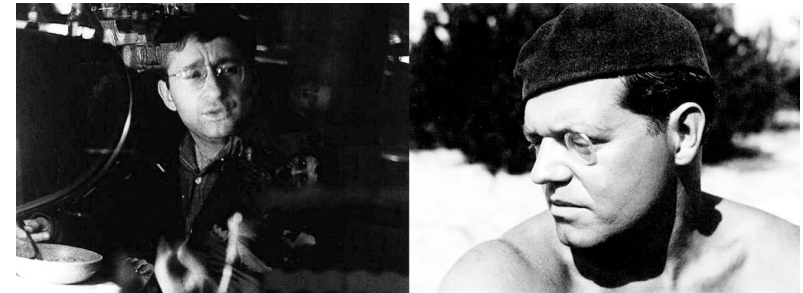
Zentralamt des Dadaismus
Abteilung Oberdada, Steglitz, Feldstr.4
(dadü-dada)

Preis: 1 Mark.

Johanes Baader Oberdada, jedan od njegovih samostalnih letaka, Berlin, jun 1919.

One ne žele da bilo šta napadnu, uzdrmaju, ismeju, one nisu protest već samo pokazuju da znaju recept, da znaju „kako“ se nešto radi.

Duhovna klima, u sferi visokog vazdušnog pritiska, jednostavno više nije ista, da ne govorimo o potrebi za novim pronalascima.

Guy Debord (1962) i Raoul Hausmann (1930)

Prepiska

Pismo Gija Debora Marku Dašiju¹, od 7. IX 1988.

Dragi gospodine

(ova formulacija mi u stvari deluje najbolje i najslobodnije, utoliko što sa sobom nosi jake razloge da se kaže još nešto)

Tek juče, kada sam se vratio u Pariz, video sam vaše pismo od 7. avgusta; i zaista mi je žao što ga nisam dobio nekoliko dana ranije. Pošto sam bio na selu, gde sam sređivao i uništavao neke stare papire, usput sam naišao na dva ili tri pisma Raula Hausmana, koja se bave epohom koju evocirate. Nisam ih uništio, naravno. Ali, nisam imao vremena da ih ponovo pročitam. U svakom slučaju, mogu vam potvrditi da nam je Raul Hausman brzo i spontano poslao nemački prevod *Bede (studentskog života)*,² negde krajem 1966.

¹ Marc Dachy (1952–2015), urednik izdanja posvećenog belgijskom dadaisti Klemenu Ponseru (Clément Pansaers, 1885–1922), *Bar Nicanor et autres textes Dada* (Bar Nikanor i drugi dadaistički tekstovi), objavljenom 1986, u ediciji *Champ Libre*, Žerara Lebovisija (Gérard Lebovici, 1932, ubijen 1984), u kojoj je i Debor bio jedan od urednika. Tako je i došao u kontakt sa Deborom, koji mu je ustupio svoju prepisku sa Raulom Hausmanom. Mark Daši je kasnije priredio još nekoliko izdanja posvećenih dadi, među kojima vredi izdvojiti ogromnu i sjajno osmišljenu antologiju, *Archives Dada: Chronique* (Hazan, 2005). Priredio je i novo, dopunjeno izdanje Hausmanove autobiografske knjige *Courrier dada* (Terrain vague, Paris, 1958; Allia, Paris, 1992, 2004).

² Hausman je prvo preveo tekst Mustafe Kajatija „Zarobljene reči“, a zatim i „Beda studentskog života“ (oba iz 1966) – osim ako Debor nije pobrkao tekstove, budući da je glavni autor *Bede* takođe bio Kajati: Mustapha Khayati, „Les mots captifs: Préface à un dictionnaire situationniste“, *Internationale situationniste* br.

Sve u svoje vreme. Barut je izmišljen kada su oklopi vitezova postali suviše teški, skoro nepokretni.

Svi izumi su nastali kada su postali neophodni. Za to je potrebna određena klima. Duhovne klime se mogu uporediti s visokim i niskim atmosferskim pritiskom; možda je to samo stvar intelektualne meteorologije, koja u isto vreme, u različitim zemljama i kontinentima, proizvodi iste tenzije u duhovima umetnika.

Ali poređenje s većitim povratkom svih mentalnih fenomena, na koje je ukazao Đanbatista Viko, važi samo delimično, zato što je on epohe govora (to jest, onoga što se izražava direktno u idejama ili kroz ideje, *eidōs*, i njihove transformacije) podelio na božansku, herojsku i vulgarnu fazu. Tako se posle hagiografske i herojske faze, pojavljuju zagovornici egzistencijalističkog i vulgarnog pironističkog izraza.

Posle lažne, veštački prenaplašene klasične i romantičarske epohe, dolazi DADA, koja je bila neherojska, nepopularna, naklonjena relativnosti i fenomenologiji.

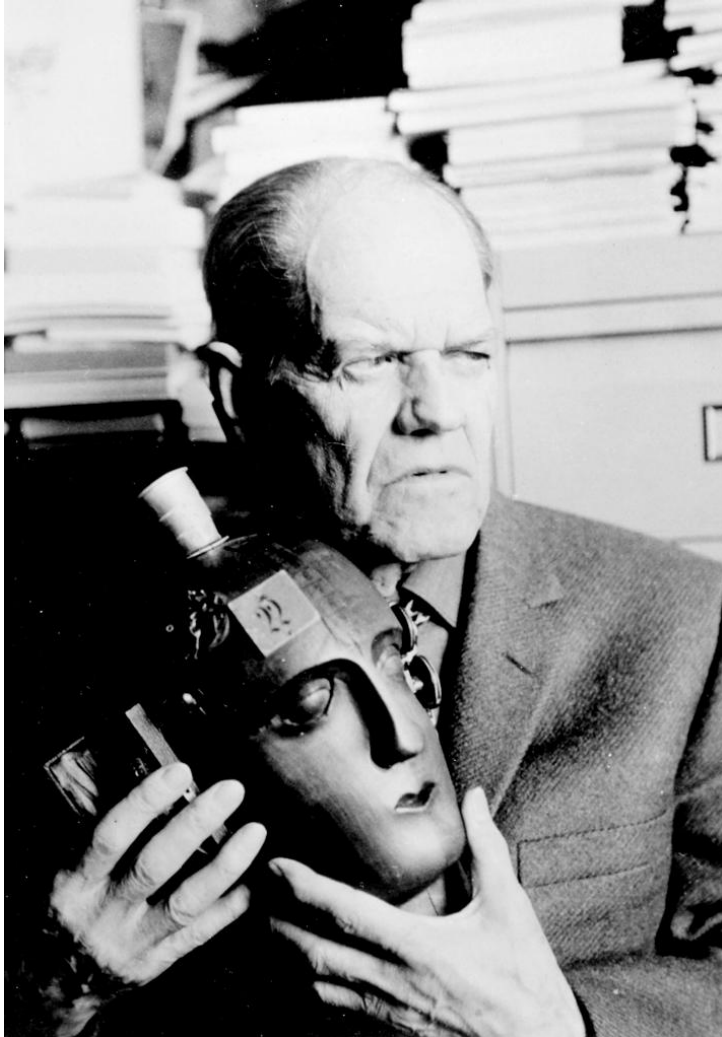
Bila je to u isti mah kreativna mrtva tačka i napredovanje ka apsurdno-banalnom, bez presedana u bilo kojoj umetničkoj epohi. Duhovna klima sveta je tako nalagala.

To je bilo ono što su dadaisti spontano usvojili. Ali bez izvornih zahteva ukupnog stanja svetskih tenzija, koje je danas nužno drugačije, ta opšta klimatska situacija može se samo imitirati, ali ne i obnoviti.

Renesanse su uglavnom beznadežne i žalosne pojave.

Pored mnogo toga drugog, DADA je bila protest protiv buržoaske i intelektualne tradicije. Neodadaizam to sigurno nije: on čini život lakim i prostim, na osnovu poznatih primera. Toliko lakim i prostim, da se ponekad može govoriti o plagijatu. Fonetska poezija nekih neodadaista oponaša prve fonetske pesme iz perioda 1916–1920, samo bez njihove tipografije.

Materijalne slike neodadaista suviše često imitiraju Dišana i Mena Reja.

RH i „Mehanička glava“, 1967, foto Marthe Prévost.

Taj prevod, čije smo istorijske vrednost bili svesni, nije bio upotrebljen; i uskoro je, nažalost, nestao. Tačnije, bio je normalno prosleđen jednom našem bilingvalnom situacionisti, zaduženom za publikacije na nemačkom, izvesnom Holu, koji je nekoliko dana kasnije ispario, pošto je s pravom bio obuhvaćen isključenjem „garonoovske“ struje.³ Ukratko, sve to je bilo vrlo dadaistički.

Kao i vi, smatram da je dadaizam mnogo značajniji od njegove kasnije „francuske“ interpretacije. Kod situacionista je svakako bilo mnogo osvrta na dadaizam, više nego što ste ih naveli; a u celom njihovom delovanju, bila je prisutna njegova neprekidna eulogija.

Najiskrenije,

Debor

Hausmanovo pismo Deboru, od 24. III 1963.

Raoul Hausmann

6 rue Neuve Saint-Étienne, 87 Limoges, Haute-Vienne
(Nova ulica Sent-Etjen 6, Limož 87, Gornji Vijen)

24. mart 1963.

Gospodine,

Pišem knjigu o neodadaizmu, toj besramnoj eksploataciji situacije koja je važila pre 40 godina. Očigledno, morao sam da stupim u kontakt sa g. Kuncelmanom iz pokreta SPUR (Dieter Kunzelmann), koji mi je potvrdio da taj pokret ima veze s dadom. Onda sam nabavio dva broja *Situacionističke internacionale*, da bih u broju 5 pronašao odlomak iz jednog pisma koje mi je (Kurt) Švitters poslao 1947,

10, mart 1966; *De la misère en milieu étudiant*, UNEF, Strasbourg 1966. (Oba teksta su prevedena, videti našu stranicu ili Anarhističku biblioteku.)

³ Theo Frey, Jean Garnault (Debor frakciju naziva po njemu „Garno“), Herbert Holl i Edith Frey, isključeni iz SI 15. I 1967.

u kojem se aludira na letrizam, koji je najobičnija prevara.⁴ Ako Isidor Isu (Isidore Isou) tvrdi da je bio prvi koji je napravio letrističke poeme, onda bi morao biti svestan Balovih reči iz njegovog *Dnevnika* iz 1916, kao i Švitorsovih izjava iz (časopisa) *G*, iz 1923.⁵ Što se tiče g. (Morisa) Lemetra, on je u časopisu *UR*, iz 1947, objavio crtež na kojem je prosto prekopirao šare jednog severnoameričkog Indijanca, objavljene 1912. u Danzelovoj knjizi *Les Origines de l'Écriture* (Theodor Wilhel Danzel, *Anfänge der Schrift*; Nastanak pisma), koju inače posedujem. Celokupno letrističko slikarstvo je samo imitacija poema-plakata i slika-tekstova koje sam radio između 1918. i 1923.

Izgledi ili kraj neodadizma

⁴ Asger Jorn, „La creation ouverte et ses ennemis“ (Otvoreno stvaralaštvo i njegovi neprijatelji), *SI* br. 5, 1960. Hausman misli na deo iz Švitorsovog pisma iz 1947, u kojem mu ovaj u stvari citira deo iz pisma koje je poslao jednom prijatelju i kolekcionaru iz Švedske: „Još nešto: tu su i imitatori, na primer, pariski letristi, koji su kopirali Hausmanovu i moju *Ursonatu*, a da nas nisu ni spomenuli, iako smo to uradili 25 godina pre njih, i to iz boljih razloga...“ Navedeno kod Jorna i u R. Hausmann, *Courrier dada*, 1958, str. 123. „Letristi“ su, naravno, pripadnici „Letrističkog pokreta“ Isidora Isua, a ne „Letrističke internacionale“, koja će se formirati 1952, oko Gija Debora, Žila Ž Volmana, Ivana Ščeglova i još nekolicine bivših „isuovaca“.

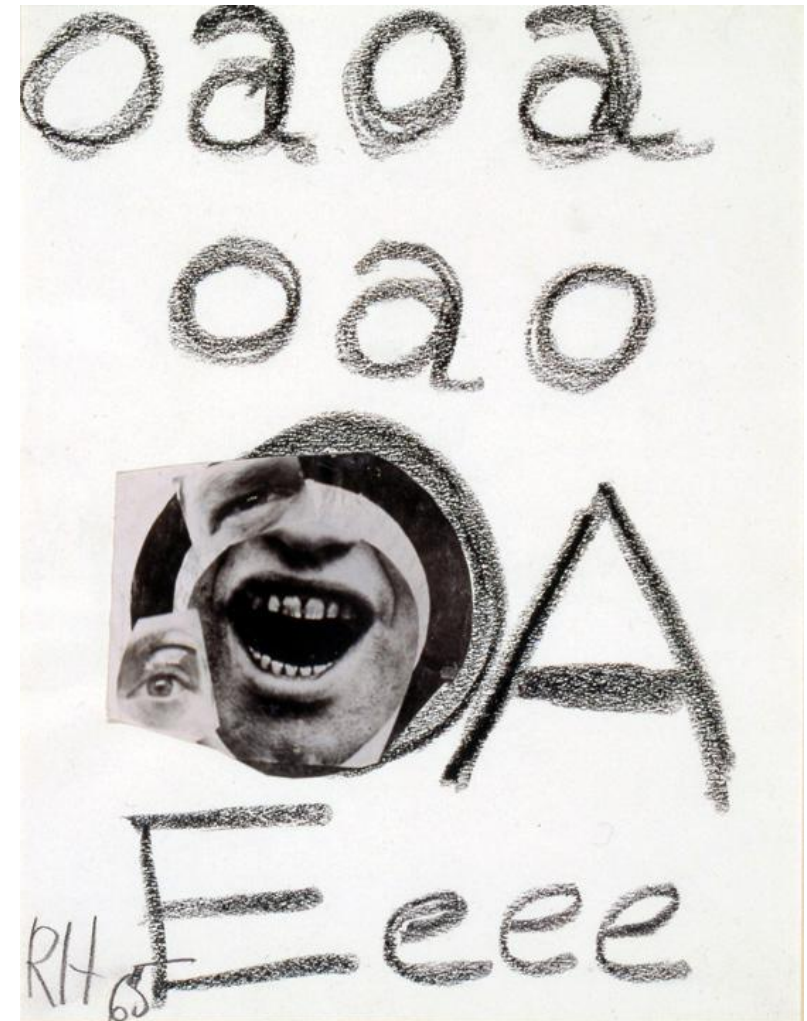
⁵ Hugo Ball, *Die Flucht aus der Zeit* (Bekstvo iz vremena, dnevnik, 1927); Kurt Schwitters, verovatno „Konsequente Dichtung“, *G* 3, str. 45–46, ali iz 1924, ne iz 1923. „G“ je bio časopis koji je pokrenuo Hans Richter (1–5, 1923–1926), u pokušaju povezivanja nekih dadaističkih i konstruktivističkih tendencija. Saradnici, pored Hausmana i Švitorsa: Theo van Doesburg, Ludwig Hilbersheimer, Ludwig Mies van der Rohe, El Lissitzky, Hans Arp, Piet Mondriaan, Viking Eggeling, Naum Gabo, Antoine Pevsner, Ernst Schön, George Grosz, John Heartfield, Tristan Tzara, Man Ray.

Očigledno neću biti u prilici da objavim svoju novu knjigu o dadi, naročito ne u Nemačkoj. Ali, neka moja objašnjenja pojaviće se u časopisima *Phases* i *Edda*.¹⁰

Primite moje najsrdačnije pozdrave,

Raul Hausman

Guy Debord, *Correspondance*, Vol. 2-3, Librairie
Arthème Fayard, Paris, 2001–2003.

RH, „Oaoa...“, 1965.

¹⁰ Videti f. 9. Hausman navodi francuske časopise s kojima je saradivao još od 1956, odnosno 1958; u narednom periodu objaviće još nekoliko tekstova o dadi i neodadaizmu, među kojima treba izdvojiti „Dada s'emeut se meut et meurt a Berlin“ (1966), objavljen u *Phases*, v. 13, no. 11, maja 1967; tekst se kasnije pojavio i na nemačkom, kao „Dada empört sich, regt sich und stirbt in Berlin“ (približno, „Dada se buni, rovari i umire Berlinu“; videti prevod na stranici anarhije/ blok 45).

Ali da se vratim na svoju novu knjigu, koja će izaći u Nemačkoj. Hteo bih da vas pitam za vaše stavove o dadi i neodadaizmu, pošto u vašem časopisu ne mogu da ih razaznam, kao ni vaše vlastite ideje. Bio bih vam zahvalan kada biste mi poslali preciznija objašnjenja.

Zašto „situacionizam“? Naime, neka situacija može biti: bolna, opasna, dosadna, glupa, beznačajna, nevažna i svako može da je shvati kako hoće, prema tome, situacija ne govori NIŠTA.

Šta mislite o *The Situationist Times* br. 2, koji mi je pre izvesnog vremena poslao Noel Arno (Noël Arnaud)?

Molim vas primite moje najsrdačnije pozdrave,

Raul Hausman

Deborovo pismo Hausmanu, od 31. III 1963.

Pariz, 31. mart 1963.

Gospodine,

Kao odgovor na vaše pismo od 24. marta, danas sam vam poslao komplet brojeva *Situacionističke internacionale*. Verujem da smo u njima objasnili svoj stav o dadaizmu i njegovim današnjim reakcionarnim imitacijama, naročito u broju 2, str. 6–7; broju 6, str. 12–13; broju 7, str. 20–23; i broju 8, str. 11 – spisak nije potpun.⁶

⁶ SI br. 2, 1958, str. 6–8, *L'absence et ses habilleurs* (Odsutnost i njeni klijenti; nije prevedeno); SI br. 6, 1961, str. 12–13, *Encore une fois, sur la décomposition* (O dekompoziciji, još jednom; nije prevedeno); SI br. 7, 1962, str. 20–23, *Communication prioritaire* (Prioritetna komunikacija, s jednim od najeksplicitnijih segmenata: „U vreme kada je stvarnost komunikacije trula do srži, nimalo ne čudi to što sociologija razvija mineralošku studiju okamenjene komunikacije. Kao što, u umetnosti, ne čudi ni to što neodadaistički ološ ponovo otkriva značaj dadaističkog pokreta, kao pozitivnu formalnu činjenicu koju treba *opet* eksploatisati, posle svega što su, još od dvadesetih godina, iz nje izvukli toliki drugi modernistički pokreti. Iz sve snage se upinju da zaborave da je pravi dadaizam bio onaj nemački i do koje je mere ovaj bio povezan sa usponom revolucije u Nemačkoj, posle primirja iz 1918. Za one koji danas stvaraju novu kulturnu poziciju, nužnost

(objavljenoj 1958, u izdanju *Terrain Vague*), pronašli smo deo nekih informacija, koje su izgleda dostupne. Da li znate gde bismo danas mogli konsultovati časopis *Die Aktion*? U prethodnom pismu, rekli ste mi da radite na novoj knjizi o dadaizmu. Nadam se da će uskoro pojaviti.

Molim vas da nam, ako je moguće, pošaljete jednu kopiju vašeg prevoda Kajatijevog teksta; voleli bismo da ga pripremimo za objavljivanje na nemačkom, što povremeno radimo.

Dragi gospodine, molim vas da prihvatite izraze naše naklonosti i divljenja (svega onoga što, prema glasinama, potpuno netačnim, ne ukazujemo nikome).

Gi Debor

Hausmanovo pismo Deboru, od 26. IV 1966.

Raoul Hausmann

6 rue Neuve Saint-Étienne, 87 Limoges, Haute-Vienne

26. april 1966.

Dragi gospodine Debor,

Želim da vam se zahvalim na vašem ljubaznom pismu i razumevanju koje ste pokazali za mene.

Što se tiče časopisa *Die Aktion*, znam samo da je grupa prijatelja iz Berlina uspela da sačuva sve brojeve, budući da su ga, kao komunistički list, nacisti spaljivali.

Pisaću u Berlin da bih saznao kako bi se moglo doći do informacija o tekstovima koji se u njemu nalaze.

S druge strane, pošto mislim da je Šilerov muzej iz Marbaha sačuvao makar neke brojeve, pisaću dr Rabeu (Paul Raabe), koji rukovodi muzejom.

U prilogu vam šaljem svoj prevod teksta Mustafe Kajatija; nadam se da će vam biti od koristi.

Naravno, navešću autora i časopis *SI*.

Dragi g. Debor, molim vas primite moju zahvalnost i moje naj-srdačnije pozdrave.

Raul Hausman

Odlomak iz Deborovog pisma Mustafi Kajatiju

„Hausman mi je upravo pisao kako snažno odobrava tvoj članak iz *SI* br. 10. Preveo je tekst na nemački, da bi ga poslao nekom južnoameričkom časopisu. Zamoliću ga za jednu kopiju za nas. Pri-lično je uzbudljivo imati Hausmana za prevodioca.“

Gi Debor, 19. IV 1966.

Deborovo pismo Hausmanu, od 25. IV 1966.

Pariz, 25. april 1966.

Dragi gospodine,

Najtoplije vam se zahvaljujem na vašem pismu od 17. aprila. Naravno, poznata nam je vaša uloga u nemačkom dadaizmu, tako da nijedna potvrda naših teza o tom centralnom pitanju za nas ne može biti vrednija od vaše.

Posle organizovanog zaborava dadaizma, njegovo današnje zvanično priznanje izgleda nam kao trenutak predvidljivog procesa, trenutak koji prati raspadanje kulture i ideologija koje su vladale tokom četrdeset godina opšte reakcije.

Naredna revolucionarna kriza, koja će dovesti u pitanje ceo svet (i njegov dalji razvoj) kojem ste se suprotstavljali, potvrdiće celu istinu dadaizma.

Što se nas tiče, produbićemo taj istorijski problem, što je moguće više, to jest, iz neposrednog interesa. U vašoj knjizi *Courrier dada*

Ukratko, dadaizam vidimo kao revolucionarni pokret, koji je dominirao kulturom epohe (i koji je, uprkos svojoj negativnoj motivaciji, doneo masu inovacija, koje se obilato koriste u onome što se danas naziva modernom umetnošću). S druge strane, ceo neodaizam je repriza – manje ili više prikrivena retorikom – formalnih aspekata dadaizma, praćena ideologijom, „opravdanjem“, koje je uvek reakcionarno (i koja se izvodi na otvoreno reakcionarnim temeljima, kao kod Matjea (Georges Mathieu); ili se obavlja neakvovom maglom, kao kod mnogih „novih realista“).

Slučaj grupe SPUR je dvosmisleniji. U nekoliko navrata povezani sa situacionističkim pokretom, a da nikada nisu bili postali deo njega, spuritsti u stvari nikada nisu u dovoljnoj meri prevazišli stanje ignorantstva, koje se u savremenoj Nemačkoj čvrsto održava, o svim kulturnim ili političkim avangardnim pokretima pre 1933. Jednim delom, onaj dadaistički aspekt Spura više je pokušaj obnove – nevin, ignorantski – uz pomoć određene doze nasilja (po nama, nedovoljne), nego što je svesna neodaistička eksploatacija. Ne znam u kojoj će meri to ograničeno nasilje preživeti, u njihovoj sadašnjoj ili budućoj aktivnosti.

The Situationist Times je samo naslov preuzet od situacionističkog pokreta, koji služi za najgore gluposti. Osim jedne osobe, koja je s nama već neko vreme, među odgovornima za taj časopis nema nikog koga bismo uopšte želeli da vidimo. Noel Arno je očigledno jedan od njih. Što se tiče osvrta na letrizam iz vašeg pisma (u konkretnoj tački koju navodite, podržavam vaš sud), možda će biti

takve veze sigurno nije izgubila na značaju. Prosto rečeno, ono novo mora se otkriti u *isto vreme* i u umetnosti i u politici.“; videti Anarhističku biblioteku); *SI* br. 8, 1963, str. 11, *Domination de la nature, idéologies et classes* (Dominacija nad prirodom, ideologije i klase; preveden je samo odlomak o Arthuru Cravanu). Kao što kaže Debor, ovaj spisak nije potpun. Svakako treba pogledati osnivački tekst *SI*, „Izveštaj...“, iz 1957 („Rapport sur la construction des situations...“, itd., prevedeno), kao i *Društvo spektakla* (1967, poglavlje 9, „Negacija i potrošnja u kulturi“). Dalje u prepisci, spominje se i tekst *Zarobljene reči* (*Les mots captifs: Préface à un dictionnaire situationniste*, prevedeno), iz 1966, kojim je Hausman bio naročito zadovoljan. Ni ova napomena nije potpuna.

dobro ako vam ukažem da se časopis UR, koliko je meni poznato, pojavio 1951, a ne 1947?⁷

Ne zanima nas nikakav „situacionizam“, odlučno odbacujemo tu reč, odbijamo doktrinu. Želimo da definišemo praktičnu situaci- onističku aktivnost – i da na tom planu, u što većoj meri, započne- mo s eksperimentima. U smislu: stvaranja situacija; ili trenutaka, ako hoćete; ambijenata i ponašanja, u interakciji. Vaše shvatanje situacije je suviše strogo, budući da svaku situaciju vidite kao bol- nu ili beznačajnu. Moglo bi se reći: situacije se u životu dešavaju „spontano“, najčešće automatski. Ali, ne uvek: neke nas mogu za- dovoljiti. A ako ih slobodno konstruišemo, mogle bi biti manje be- značajne. To je ono što treba isprobati. U svakom slučaju, potpuno smo raskinuli sa svakom zvaničnom i priznatom avangardom, koja se pojavila posle (Drugog svetskog) rata.

Molim vas primite moje najsrdačnije pozdrave. Takođe, kakav god bio vaš sud o SI, molim vas verujte u (izuzetno) visoko mišljenje koje imam o vašoj knjizi *Courrier Dada* i velikoj epohi kojom se bavi.

Gi Debor

⁷ Tačnije, počeo je da izlazi 1950. *Ur: cahiers pour un dictat culturel*, urednik Maurice Bismuth-Lemaître. Hausman je očigledno pobrkao datum Švittersovog pisma, koje spominje, i vreme kada je video časopis *Ur*, verovatno br. 2 ili 3, iz 1951.

Dragi gospodine,

Danas sam vam poslao nekoliko situacionističkih pamfleta. Hteo bih da vas obavestim i da stara adresa na kojoj sam našao vaše pismo od 5. aprila, više ne važi. Za svu komunikaciju, naša adresa sada glasi: PP 75–06 Pariz.

Veoma nas zanima vaša nova knjiga. Slažemo se s vama i u to- me da se svaki poredak koji izgleda „nepromenljiv i osiguran za svagda“ može brzo raspasti, kada nastupe povoljna vremena. I da će dekorateri ovog poretka – svih stilova – nestati zajedno s njim.

Najiskrenije vaš,

Gi Debor

Hausmanovo pismo Deboru, od 17. IV 1966.

Raoul Hausmann

6 rue Neuve Saint-Étienne, 87 Limoges, Haute-Vienne

17. april 1966.

Dragi gospodine Debor,

S velikim zanimanjem pročitao sam članak Mustafe Kajatija, „Zarobljene reči“, iz *Situacionističke internacionale* br. 10, i veoma sam zadovoljan njegovim objašnjenjem dade, pošto sam bio jedan od osnivača *Kluba Dada* u Berlinu.

Između 1916. i 1924. sarađivao sam s časopisom *Die Aktion*, koji se zalagao za antiautoritarni socijalizam, i oduvek sam se suprot- stavljao ležernom odnosu koji je većina dadaista pokazivala prema pitanju revolucionarne obnove. U svakom slučaju, Kajatijev članak iznosi stanovište koje je odavno trebalo formulisati, a naročito da- nas, sa svim tim besmislicama koje se objavljuju povodom pedesete „godišnjice dade“.

Uradio sam prevod članka na nemački, a poslao bih ga prijatelju iz časopisa za progresivnu umetnost *A–Z*, koji živi u Kolumbiji, kao i nekolicini prijatelja iz Nemačke.

Bila je to revolucionarno-poetska situacija, u okviru šire situacije, koja je takođe bila revolucionarna, ali nimalo poetska. Naime, da bi likvidirala komunističku opasnost, nova socijalistička (socijaldemokratska) vlast je otvorila 300.000 radnih mesta u državnoj administraciji, i to je razlog zašto se tako veliki broj Nemaca opredelilo za socijalizam.

Ipak, ta poetska situacija berlinske dade predstavlja jedinstven pokušaj, koji prevazilazi cirišku i parisku fazu. Ali, dadaistički pokret je u Berlinu morao da se bori s drugim dadaističkim tendencijama i, bez prave prilike da preuzme inicijativu u nemačkoj situaciji, morao je da 1921. odustane od svojih kreativnih napora.

Ta naročita situacija *Kluba Dada* u Berlinu, sve do sada nije bila dovoljno jasno predstavljena. To je ono što pokušavam u svojoj novoj knjizi, *Izgledi ili kraj neodadaizma* (Chances ou fin du Néodadaïsme; Aussichten oder Ende des Neodadaismus).⁹

Uzaludno je oživljavati situaciju koja je važila pre 45 godina. Naročito kada su oni koji se bave tom „restauracijom“ samo kuvari koji ne znaju ništa o kulinarstvu.

Naravno, u pravu ste. Letristička publikacija *Ur* objavljena je 1951. Imam jedan primerak.

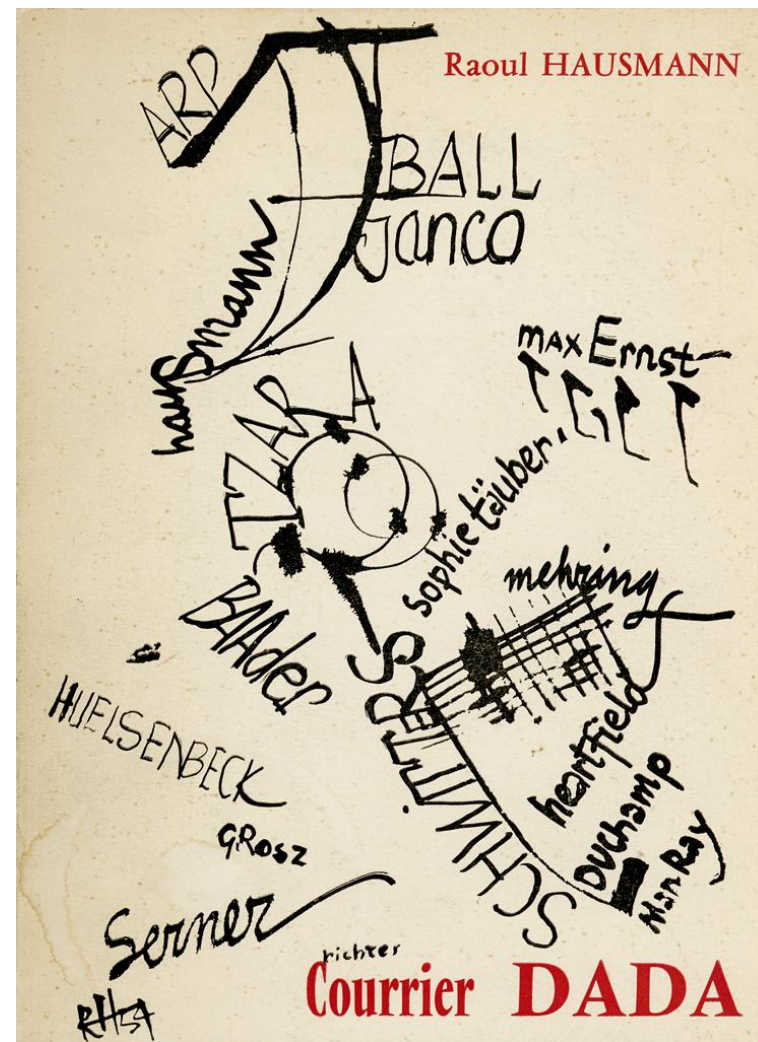
Sa željom da uspete u „stvaranju“ situacija, šaljem vam izraze svoje naklonosti.

Raul Hausman

Deborovo pismo Hausmanu, od 22. IV 1963.

Pariz, 22. april 1963.

⁹ Knjiga nije nikada izašla, ali nekoliko Hausmanovih članaka o *Klubu Dada* i njegovom videnju neodadaizma pojavilo se u zbirkama *Courrier dada* (1958, drugo izdanje, 1992, tekst „Club Dada“, 1966) i *Am Anfang war Dada* (1972). U ovoj drugoj zbirci nalazi se tekst koji nosi naslov najavljene knjige, „Aussichten oder Ende des Neodadaismus (Izgledi ili kraj neodadaizma)“, čiji prevod sledi u nastavku.

Courrier Dada, Le terrain vague, Paris, 1958, prvo izdanje.

Hausmanovo pismo Deboru, od 5. IV 1963.

Raoul Hausmann

6 rue Neuve Saint-Étienne, 87 Limoges, Haute-Vienne

5. april 1963.

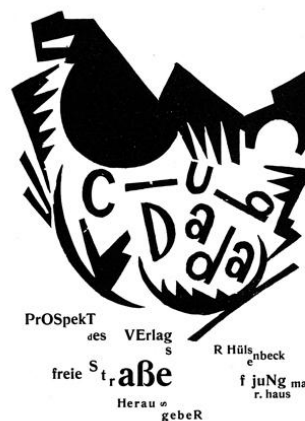
Dragi gospodine,

Juče sam primio 8 brojeva vašeg časopisa, *SI*.

Zahvaljujem vam se na pismu od 31. marta, tako ljubaznom i ozbiljnom, koje na tako lep način odudara od pisama g. Kuncelmana, koji je zbijao šale na račun dadaizma – iako ga ne poznaje – i koji me je izvređao – iako ni o meni ne zna ništa.

U prilog dadaizma, dozvolite mi da iznesem neka zapažanja: do izbijanja rata 1914, izgledalo je da je svet nepromenljiv i osiguran za svagda. Onda su usledili Ruska revolucija i pad nemačkog carstva (budući da promena režima u Nemačkoj nije bila revolucija).

Dok je dada u Švajcarskoj bila estetska pobuna (videti *Dnevnik Huga Bala*), njena repriza u Berlinu 1918. zasnivala se na ljudskim sukobima i psihološkim eksperimentima, koje smo definisali u našem časopisu *Die Freie Strasse* (Slobodna ulica, 1915–1918), antifroj-dovske orijentacije.⁸

Hausmanove najave za *Club Dada*, iz prospekta za list Franca Junga, *Freie Strasse* (*Prospekt des Verlags freie Strasse*, Berlin, 1918).

⁸ Časopis je pokrenuo Franz Jung (1888–1963); do 1917–1918, oko njegove redakcije okupilo se jezgro buduće berlinske dadaističke grupe.